

nemu naturalizmu marsikaj ne izrečejo. Pesem je pač pesem. Za strokovni pregled seksualnosti so v takem primeru poleg pesmi še bolj uporabne »pričice«, pripovedi in informacije. Primer: Kostić je v ljudski poeziji odkril samo sledove sadizma in fetišizma in malo primerov sodomije, iz česar bi se dalo sklepati, da so te vrste seksualne motnje zelo redke. Najbrž so, vendar pa nam že literatura sama, ki jo citira tudi Kostić (npr. »Anthrophitea«) v proznem izročilu daje obilo gradiva tudi za te teme. Posamezne številke tega časopisa so v celosti posvečene včasnih samo enemu problemu (npr. sodomiji) in ilustrirane z obilico proznega gradiva prav iz Srbije, Bosne, Hrvaške. Za strokovno medicinsko analizo so torej prozna dela večjega pomena, ki ga poezija lahko samo dopolnjuje. Seveda je razumljivo, da si je dr. Kostić izbral le del tega gradiva, torej poezijo, tudi skopemu in poljudnemu komentarju ne gre kaj očitati, saj je vse skupaj prijetno folklorno branje. Preseneča le založnik te knjige — Medicinska knjiga. Bralec se namreč ob tem ne more znebiti občutka, da gre za nekaj posebnega, čeprav mogoče le za etnomedicino. Vendar knjiga taka kot je, ne sodi v to zvrst, saj po načinu pisanja prej prinaša gradivo za način življenja, kot pa medicinski problem. To potrjujejo tudi avtorjevi izrazito folkloristični in celo psevdofolkloristični komentarji, kar kaže na vse kaj drugega kot na medicinski problem, čeprav tudi tega ni za zane-mariti. Najbrž tudi ni bil avtorjev namen napisati strogo znanstveno knjižico, ampak je hotel le pokazati »spolno« gradivo v ljudski poeziji, s katerim se je kot zdravnik in zbiratelj ukvarjal dolga leta. V tem pa je uspel in knjižica taka kot je, pomeni razveseljivo novost v folkloristiki(?).

Gradivo v knjigi *Seksualno u našoj narodnoj poeziji*, je avtor dopolnil še z novimi primeri (Erlagenski rokopis, Bogišićeve bugarštice, različne zbirke ljudskih pesmi, Vukove

Posebne pesmi itd.) in s tem precej obogatil gradivo, ki ga navaja v prvi knjižici iz leta 1933.

Marko Terseglav

Zbornik napjeva narodnih pjesama Bosne i Hercegovine. 1. Dječje pjesme. Zabilježio i za štampu pripremio **Cvjetko Rihtman** uz saradnju **Ljube Simić** i **Miroslave Fulanović-Šošić**, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Građa, knj. XIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 15, Sarajevo 1974, 296 str.

Publikacija koju prikazujemo dvostruko je značajna — prva je u najavljenom *Zborniku napjeva narodnih pjesama Bosne i Hercegovine* i — koliko nam je poznato — prva velika zbirka dječjih pjesama s napjevima u SFR Jugoslaviji. U uvodu u *Zbornik* Cvjetko Rihtman kronološkim redoslijedom informira o svojim istraživanjima i prikupljanju folklorne glazbe u Bosni i Hercegovini — od svog dolaska u Sarajevo (1932), zatim u organizaciji sarajevskog Instituta za proučavanje folkloru (1947 — 1956), Muzičke akademije u Sarajevu (od 1956) i uz posebnu pomoć Republičkog fonda za naučni rad B i H (1964 — 1967). Isti je fond omogućio i stručnu suradnju Ljube Simić (koja je velik dio tekstova sama zabilježila, sve tekstove sredila i klasificirala) i Miroslave Fulanović-Šošić (koja je izradila tabelarne preglede utvrđenih oblika folklorne glazbe i indekse).

Rihtman izlaže osnovne metode svog etnomuzikološkog istraživačkog rada. Zapisivao je građu o kojoj je opravdano pretpostavljao da može »da doprinese boljem poznavanju tradicije određene društvene sredine« — i to tako da je prethodno potražio put i način da se približi sredini čiju je tradiciju želio ispitati, »da upozna uslove postojanja i društvenu funkciju tradicije, da pronade dobre poznavaoce — informatore i tek tada, takvu građu, crpenu sa provjerenih izvora, da zabilježi — vjerno, tj. ne samo precizno, već i tako da se njeni posebni elementi

i strukturni oblici mogu iz zapisa lako da razaberu«. Donosi opsežan popis 234 ispitana lokaliteta u B i H, iz kojih je prikupljeno oko 7.000 notnih zapisa napjeva — do 1951. samo neposredno melografiranih, a od te godine dalje snimljenih na 360 kolutova magnetofonske vrpce različitih veličina i transkribiranih.

Zapisi napjeva transponirani su na zajednički završni ton g¹ (informacije o originalnoj visini završnog tona nema). Predznaci pored ključa upisani su samo za one tonove koji se u napjevu stalno susreću — i to u onoj oktavi u kojoj se javljaju. Pojedine stupnjeve u tonskom nizu (odnosno u opsežnijim ljestvicama) Rihtman prema B. Bartóku obilježuje arapskim brojevima ako su to završni ton i tonovi iznad njega, a rimskim brojevima ako su tonovi ispod završnog tona. U melopoetskim oblicima melostihove označuju velika slova abecede, njihove članke mala slova, posebne početne, kontrastirajuće i završne melostihove velika slova P, K i Z. Vrste stihova označuje prema broju slogova (u zagradama i broju slogova u član-cima stiha), a njihovu strukturu pokazuje grupiranjem sastavnih dijelova ritmičkog obrasca osnovnog melostiha, npr. 10 (4, 6)

[[[]]]] [[]]] [] dakle, 4, 4, 2).

U posebnim napomenama o napjevima dječjih pjesama Bosne i Hercegovine autor zbirke najprije obrazlaže da pod dječjim pjesmama podrazumijeva »prve pjesme što se djeci pjevaju i prve pjesme koje djeca uče da pjevaju«. To su uspavanke, tepanje i cupkanje kojima odrasli obavljaju djecu dok su još sasvim nejak, »pjesme pouke i šale što se pjevaju djeci kad počinju da shvataju smisao riječi i, najzad, pjesme prvih igara u kojima djeca počinju da učestvuju«. Prema navedenom obrazloženju uzima u obzir u prvom redu pjesme i druge oblike koji su potekli od odraslih, a namijenjeni su djeci. U svom raspoređivanju građe autor ne izdvaja posebno i one rjeđe folklorne pojave

koje djeca sama stvaraju ili prerađuju ako ih primaju od drugih, tj. pojave kojima se djeca služe u svom vlastitom međusobnom izravnom komuniciranju (upozoravam na rad Zorice Rajković *Današnji dječji folklor — istraživanja u Zagrebu*, Narodna umjetnost, knj. 15, Zagreb 1978).

Kako je u *Zbornik* želio unijeti samo one pjesme »koje po opravdanoj pretpostavci mogu da predstavljaju dio lokalne tradicije«, Rihtman je izostavio dječje pjesme očito stranog porijekla, primljene preko zabavišta i škole. Unio je samo mali broj odabranih primjera napjeva koji su poprimili poneko obilježje lokalne folklorne glazbene prakse. Jasan primjer takvog pjevanja je pjesma uz dječju igru *O, Stjepane, bane, otvaraj nam vrata* iz Teslića (napjev br. 307, zapisan g. 1949). Prvi dio napjeva sadržava lokalne glazbene značajke, drugi je dio (*Čija je vojska? Nek ide, nek ide*) gotovo identičan napjevu br. 662 u *Žgančev*oj zbirci *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* (Zagreb 1950). Ista se melodija pjevala kao pjesma za djecu *Plakala mala Vidica, Vidica* na širem zagrebačkom području u prvoj polovici našeg stoljeća, pa i kasnije.

Među pjesmama koje odrasli pjevaju djeci najbrojnije su uspavanke (230 napjeva od ukupno 316, s varijantama 354). Posebno su iznenađujuće četiri dvoglasna napjeva (br. 88, 123, 160-2, 211). Autor sažeto i jasno izlaže osnovne glazbene značajke napjeva uspavanki. Većina napjeva građena je prema strukturi tzv. kratkog napjeva. Uspavanke djeluju na dijete prije svega napjevom, napjev je ustaljen, nije podređen tekstu, česta su ponavljanja. U pogledu sadržaja i načina izlaganja teksta uspavanka se u gradskim sredinama nije mnogo udaljila od sesoske. Znatnije razlike postoje u tonskim odnosima napjevâ. Raznovrsnost u vrstama stiha i metroritamskim obrascima napjeva postoji i na selu i u gradu. Autor posebno izlaže poteškoće i mogućnosti u za-

pisivanju uspavanki zbog intimnosti sadržaja njihovih tekstova.

Kraća izlaganja upozoravaju na osnovne značajke pjesama za zabavljanje djece — a) tepanje, cupkanje, prva pouka i šala (napjevi br. 231-288), b) brojačice, igre (289-295) i c) napjevi koje su djeca primila vjerojatno preko zabavišta i škole (296-316).

U posebnim napomenama uz tekstove dječjih pjesama iz Bosne i Hercegovine Ljuba Simić postavlja dvije osnovne grupe: A) uspavanke (»djetinje uz bešiku«, »uz koljevku«) i B) zabavne (»djetinje za zabavljanje«, »uz igru«). Tekstove uspavanki razvrstava prema njihovim sadržajima u osam skupina: uvjeti pri rođenju, krojenje košuljice, pravljenje kolijevke, zaštita od svakog zla, o snu, želje za budućnost, uspavanke sastavljene od nekoliko sadržaja, »ilahije« — pobožne pjesme Muslimana, koje se u relativno novije doba pojavljuju kao uspavanke. Pjesme za zabavljanje djece raspoređuje u tri skupine: 1) šala i pouka, s podskupinama: a) tašunanje, cupkanje — cucanje, b) šaljive zgode i nezgode, c) o sreći i vrednoći (o vrijednostima), d) čobanin i njegovo stado, 2) »brojke«, »brojalice«, brojačice i 3) igre.

Autorica je obradila građu koja zajedno s varijantama obuhvaća 570 primjera. U izlaganju materijala najprije iznosi čitavu pjesmu jednog motiva određene teme, a u varijantama daje samo one stihove koji su drukčiji, ali u biti sličnog sadržaja i stihove koji su proizvođači osnovne pjesme. Varijante se često međusobno razlikuju samo po početnim stihovima »... koji su u uspavankama ili u znaku tepanja, što je češće, ili su to stihovi koji nas uvode u glavnu sadržinu pesme«. Ljuba Simić upozorava i na činjenicu da se u tekstovima uspavanki u većini slučajeva majka obraća sinu (više od 180 primjera), a samo u 21 primjeru kćeri. Nasuprot tome u pjesmama za zabavljanje podjednako su zastupljena muška i ženska djeca. Tekstovima uspavanki dodan

je i popis pjesama po sadržaju prema prije izloženom redoslijedu, a svaka je pjesma navedena svojim prvim stihom.

U popisu pjevača — kazivača navode se i brojevi napjeva i tekstova koje su izveli. Popis sadrži 243 pjevača — kazivača, od toga 20 djece do uključivo 12 godina, jednu skupinu čobana, skupinu odraslih kazivača i dvije skupine djece. Tome popisu dodan je abecedni popis mjesta, 234 lokaliteta napjeva uz redne brojeve napjeva iz tih mjesta.

Pregled tonskih odnosa napjeva donosi popis ljestvica i tonskih nizova, i to: dijatonskih, dijatonskih s labilnim stupnjem, kromatskih, anhemitonskih i neodređenih. U posljednje su uključeni i napjevi što se izvode stalno samo tonovima iste visine. Ukupno ima 79 različitih ljestvica, odnosno tonskih nizova. Arapski i rimski brojevi označuju stupnjeve iznad kojih se nalazi polustepen.

Obrasci metra i ritma napjeva (metroritamski obrasci) razvrstani su prema vrstama stihova i trajanju slogova riječi u pjevanom tekstu, polazeći od prvog sloga osnovnog melostiha i od kraćih notnih vrijednosti prema dužim. Uz te obrasce navedeni su redni brojevi njihovih napjeva, izometričkih i heterometričkih. Taj pregled donosi 102 obrasca.

Pregled melopoetskih oblika pokazuje da u napjevima uspavanki ima najviše oblika kratkog napjeva, i to ustaljenih napjeva uz nešto malo neustaljenih. U oblicima dugog napjeva melostrofa nastaje od više melostihova, ponavljanjem članaka melostiha i dodavanjem pripjeva. U pjesmama za zabavljanje djece nalazimo gotovo isključivo oblike kratkog napjeva. Redaju se primjeri ustaljenog napjeva (izometričkih i heterometričkih stihova), zatim primjeri neustaljenog napjeva i četiri primjera oblika dugog napjeva. Brojalice (brojačice) i igre izvode se oblicima kratkog napjeva. U napjevima koje su djeca vjerojatno primila preko zabavišta i škole redaju

se najprije oblici kratkog napjeva, a zatim i oni dugog napjeva.

Raznovrsnost melopoetskih oblika uspavanki vrlo dobro ilustrira napjev br. 209. U pjevanom tekstu ponavlja se drugi članak deseteračkog stiha (*Nina, buba, u beši goluba, u beši goluba*). U metroritamskom obrascu taj je napjev jednak napjevu vrlo poznate narodne pjesme iz NOB *Ide Tito preko Romanije, preko Romanije* (usporedi *Zbornik partizanskih narodnih napeva*, Beograd 1962, str. 14. — dva zapisa C. Rihtmana). Zapisi napjeva partizanske pjesme i prije spomenute uspavanke razlikuju se jedino u položajima taktinih crta (u partizanskoj imamo taktove 4/4, 3/4, i 4/4, u uspavanci 4/4, 5/4 i 2/4). Melodijske krivulje prvih dvaju taktova i drugog napjeva veoma su slične.

U tabelama melopoetskih oblika uspavanki, u drugoj skupini oblika dugog napjeva, pažnju čitaoca privlači prikaz melopoetske strukture uspavanke u kojoj se u pjevanom tekstu nakon cjelovitog deseteračkog stiha ponove samo prva dva sloga drugog članka tog stiha (*Lila, buba, san te prevario, san te*), napjev br. 198. U tabeli su strukture teksta i napjeva tog primjera označene kao jednake — A a_{2/3}, A a_{2/3}. Autor zbirke je u predgovoru s pravom istaknuo da je u pjevanim uspavankama prevaga na napjevu, ne na tekstu »...jer jedino napjevom majka može da djeluje na dijete« (str. 20). Uz takvo polazište smatram da se u notnom zapisu napjeva br. 198 strukture teksta i napjeva ne podudaraju, one su veoma različite (vidi priloženi notni primjer).

Iznad notnog crtovlja označio sam gotovo identično ponavljanje lako uočljivog glazbenog retka. Struktura napjeva, dakle, glasi A A. Svaki glazbeni redak obuhvaća šest slogova pjevanog teksta, bez obzira na

strukturu teksta, gdje su uz deseterački stih (4,6) dodana prva dva sloga drugog članka tog stiha A a_{2/3}.

Uz tabele melopoetskih oblika valja upozoriti i na tehničke tiskarske greške. U pregledu oblika dugog napjeva uspavanki sheme strukture napjeva nalaze se na mjestu shema strukture teksta, a sheme strukture teksta pod najavljenim strukturama napjeva (str. 245). U pregledu oblika dugog napjeva u pjesmama za zabavljanje djece pogreške su u redosljed rednih brojeva napjeva. Pravičan je redosljed: 286, 287, 285, 288.

Zbirka donosi indeks incipita, pregled početaka napjeva od najnižih početnih tonova prema višima, popis napjeva prema početnim stihovima abecednim redosljedom uz navedene redne brojeve napjeva i teksto-va — i redosljed izlaganja svih napjeva ove zbirke uz paralelno navedene redne brojeve tekstova tih napjeva. Velika je šteta što ova zbirka nema informativnog sažetka na jednom od svjetskih jezika. Kao završno upozorenje na mnoge izvanredne tekstove navodim početne stihove dviju uspavanki.

Majka sina u gori rodila,
'čelica ga medom zadojila,

(Tekstovi A-I, 2 a)

Nini, sine, ninala te majka,
ninala te i uspavala te.

(Tekstovi A-III, 23)

Jerko Bezić

Vinko Žganec, Hrvatske pučke popijevke iz Zeline i okolice, Za tisak priredio Zvonimir Bartolić, SIZ kulture i informiranja Zelina, Zelina 1979, 292 str.

Objavljena tri godine nakon autorove smrti, zbirka je prva knjiga novozapočete Biblioteke kulturne baštine Zeline i okolice, koju su uredili prof. Ivan Valentaković i prof. Zvonimir Bartolić, koji je popratio zbirku studijom o dru Vinku Žgancu i njegovu radu.